

**ESZTERHÁZY KÁROLY
KÁNONI KIVIZSGÁLÁSI JEGYZŐKÖNYVEI
A VATIKÁNI LEVÉLTÁRBAN**

Az Egyház a kezdeti időktől fogva különös gondot fordított arra, hogy a keresztény közösségek élére megfelelő vezető kerüljön. Már Szent Pál apostol elősorolja a püspök kiválasztásakor nélkülözhetetlen kritériumokat.¹ A dekretális jog kodifikálta a püspöki hivatalhoz szükséges tulajdonságokat és rögzítette a kiválasztáskor követendő eljárást.² Eszerint a káptalan által megválasztott jelöltnek személyesen vagy két küldött útján, a szükséges iratokkal meg kellett jelennie Rómában. Itt a Bíborosi Kollégium három tagja (egy-egy püspök áldozó- és szerep bíboros) vizsgálta meg a jelölt alkalmasságát, a választás jogszerűségét, s csak ezután következhetett a püspökség betöltéséről gondoskodó pápai bullák kibocsátása, majd az új főpásztor felszentelése. A világi és kiváltképpen az uralkodói befolyás növekedése a püspöki székek betöltésére háttérbe szorította e szabályok alkalmazását, amelyek így a századok során változtatásokra szorultak. A 15. századtól az előkészítő eljárást már csak egy kardinális folytatta le, ezután a végső döntést a pápa és a bíborosok nyilvános ülése (*consistorium*) hozta meg. VI. Sándor reformbullája kimondta, hogy csak azok nevét szabad előterjeszteni, akik teológiából és világi vagy egyházbjogból fokozattal rendelkeznek.³

A 20. század elejéig jószerivel változatlan formában fennmaradt kánoni per (*processus informativus*) módja a 16. században alakult ki. X. Leó bullája 1514-ben kimondja, hogy az eljárást Rómában a jelölt országának érdekeit képviselő bíboros (*protector*) folytatja le, a tanúkihallgatások eredményét közli a Bíborosi Kollégium három osztályának elérhető három legidősebb tagjával (*capita ordinum*), s ezt követően tehet javaslatot a konzisztóriumban.⁴ A rendelkezés gyakorlati megvalósulásáról már ránk maradt jegyzőkönyvek – köztük magyarokéi is – tanúskodnak.⁵

E korai vizsgálatok mikéntjéről többek között Thasnády Tamás nyitrai olvasókanonok az *Ecclesia Salonensis* címére, esztergomi segédpüspöksége érdekében 1518-ban lefolytatott rövid processzusából tájékozódhatunk.⁶ Ennek példája is világosan megmutatja, hogy a trienti zsinat rendelkezései,⁷ majd XIV. Gergely konstitúciója (1591)⁸ és VIII. Orbán 1627. évi kiegészítései⁹ a lényegyet tekintve nem új keletűek, egy már meglévő hagyományt fejlesztettek tovább. Az előírások szerint a tanúknak felteendő kérdések számos hasonlóságot mutatnak a középkori előzményekkel. Egyik felük a jelölt születésére, származására, korára (2–4. pont), pappá szentelésére, lelkipásztori működésére, hitére, erkölcsseire (5–8.), tudására, tudományos fokozatára (9–10.), egyházkormányzati alkalmasságára vonatkoztak (11–13.).¹⁰ Új püspökség élére történő áthelyezéskor 10 kérdőpontban az addigi főpásztori működést vizsgálták. A másik 13 kérdés a püspöki székhely nagyságára,

lakóira, plébániáira és lelki életére (1. 10.), a székesegyház állapotára, felszereltségére (2. 5–7.), a káptalani és egyéb javadalmakra, a püspöki jövedelmekre és rezidenciára (4. 8–9.), valamint a szemináriumra, az egyházmegye metropolíájára, kiterjedésére és az üresedés időtartamára irányultak (3. 11–13.). A jegyzőkönyvek feltüntetik a kihallgatás helyét, idejét, a tanú életkorát, foglalkozását, a jelölthöz fűződő viszonyát, ismereteinek eredetét. Mellékletben tartalmazzák az új püspök által letett és aláírt hitvallás és eskü szövegét, gyakran születési, iskolai, szentelési és kinevezési dokumentumait.¹¹

A trienti zsinat és a pápai rendelkezések a forma és a végrehajtás tekintetében hoztak érdemi változtatásokat. A tanúkihallgatások eredményét közjegyzői okirat formájában kellett hitelesíteni, s lefolytatása rendszerint a helyben működő pápai nunciusok feladata lett. A zsinaton ugyan szóba jött a metropolita vagy a tartományi zsinat illetékessége is, de a püspöki székek betöltéséhez fűződő kánoni eljárás teljes egészében a Kúria joga maradt.¹² Az a tény, hogy a processzus elvégzésére az itáliai ill. missziós püspökök kivételével immár Rómán kívül is lehetőség nyílt – a bíboros-protectorok joga nem szűnt meg – jelentős mértékben járult hozzá gyakorlati megvalósításának elterjedéséhez és rendszerességéhez.

Bár arra vonatkozólag, hogy e reformhatározatokat Magyarországon is megkövetelték s érvényre jutottak, előbbi adatok is vannak,¹³ az első ránk maradt „modern” hazai vonatkozású jegyzőkönyv a későbbi egri püspök, Pyber János pécsi processzusa 1612-ből.¹⁴ Ettől kezdve többé-kevésbé folyamatosan megmaradtak a magyar kánoni perek emlékei. A kihallgatások – egy-két korai grazi kivételtől eltekintve – mindig a bécsi pápai nuncius előtt folytak le. Helyszíne leggyakrabban a nuncius palotája, olykor a bécsi jezsuita rendház, országgyűlések idején egy-egy pozsonyi és soproni kolostor. Kivételesen előfordult, hogy a nuncius személyesen utazott az új püspök székhelyére. A tanúk általában a jelöltet és az egyházmegyét jól ismerő személyek, egykori iskolatársak, helybéli kanonokok, sokszor könnyen elérhető kamarai és kancelláriai tisztviselők, bécsi magyar jezsuiták. A tényleges eljárást a kinevezett kérésére nunciatúra ügyhallgatója (*auditor*) vagy kancellárja vezette le, állította össze a tanúk névsorát. Míg kezdetben a jelölt személyesen is megjelent a hitvallás és az eskü letételére, s csak kivételes esetben bíztak meg egy székhelyéhez közel lakó püspököt kivételükre, később gyakoribb ez a forma, s a szükséges dokumentumoknak egy megbízott általi bemutatása. A per időtartama általában néhány nap, formai problémák, a főkegyúri jog feletti viták nyomán néha több hónap, kivételesen több év.¹⁵

A magyar püspökök adatolhatóan már a 1600-as évek elejétől – olykor nem csekély anyagi áldozatok árán¹⁶ – rendszeresen eleget tettek kánoni kivizsgálási kötelezettségüknek, mulasztás e téren jószerivel csak a püspökségekről történő áthelyezések során fordult elő.¹⁷ A végrehajtás konkrét formái viszonylag hamar meggyökeresedtek a hazai viszonyok között. Ezzel szemben az eljárás római szakaszában a magyar főpapok pápai megerősítését hátráltató működési zavarok csupán a 17. század második felében szűntek meg. Az előírások szerint ugyanis a kész

jegyzőkönyv felkerült a Szentszékhez, ahol azt revízió alá vették és kivonatolták. E szakasz végét a három *capita ordinum* és a bíboros-protoktornak a jegyzőkönyvre rávezetett aláírása jelentette, ezután következett a protektor által a kivonat alapján eszközölt kétszeri előterjesztés két különböző időben tartott konzisztóriumban (*praeconisatio* majd *propositio*), s ha eközben semmiféle probléma nem merült fel, a propozíció elfogadása egyúttal már a pápai kinevezést is jelentette (*provisio*, illetve *confirmatio*), amelyet a szükséges illetekek lefizetése után *per viam de Camera*, ezek elengedése esetén *per viam secretam* követett a bullák kiállítására.¹⁸ Ha menetközben bármilyen érdemi kifogás vagy kétely merült fel (pl. a főkegyuraság, díj-elengedések kapcsán), az ügy rendszerint a *Congregatio super rebus Consistorialibus*, esetenként a *Congregatio de Propaganda Fide*, néha mindkét bíborosi tanács elé került.¹⁹ A gyakorlati tennivalókat – kivonatolás, aláírások beszerzése, a taxák kifizetése – olykor a császári követség, a szentszéki bíróság, a *Rota* német auditora, a püspöki kar ágense vagy a püspökök külön képviselője, a protektorátus auditora, néha a nuncius saját római képviselője intézte. Mindez szükségképpen konfúzióhoz vezetett, a díjazásban érdekelt felek gyakran egymás ellen dolgoztak. A processzusokról sokszor nem lehetett tudni, hogy éppen hol vannak, alkalmanként el is veszttek. A protektoroknak a konzisztóriumban az előterjesztési jog révén megőrzött kulcspozíciója következtében az 1660-as évekre auditoraik szerepe vált kizárólagossá, a jegyzőkönyvek egyenesen hozzájuk kerültek fel, az ágensek feladata főként a pénzek átutalásának intézésére korlátozódott. A Németország és az örökös tartományok protektorátusa közötti joghatósági viták elsimulása után a rendszer már zökkenőmentesen működött.²⁰ A 70-es évekre a magyar király főkegyúri, püspök-kinevezési jogával kapcsolatos és számos nehézséget okozó viták is nyugvópontra jutottak, noha a kongregációk napirendjéről csak az ország területi integritásának helyreállta után kerültek le végleg.

Eszterházy Károly 1759-i váci, valamint 1761-i egi kánoni kivizsgálási pereire²¹ és pápai megerősítésére egy középkori eredetű, a 16. század második felében felerősödő, püspökközpontú katolikus reform keretében kifejlődött, és magyar viszonylatban is már egy-másfél százada megrögződött eljárás keretében került sor.²²

A 18. századi jegyzőkönyvek történeti jelentősége – mind a jelölt életútja, mind új egyházmegyéje vonatkozásában – kétségtől nem vetekszik a korábbiakéval, s különösen nem a hódoltság területére eső püspökségekével. Egyéb források hiányában ezek török alatti életének egyik legfontosabb kútfőiként sok esetben a processzusok szolgálnak. Jóllehet a későbbi jegyzőkönyvek szintén tartalmazhatnak másutt fel nem lelhető adatokat, általános jelentőségük egyrészt abban van, hogy az új főpapról és egyházmegyéjéről kortárs tanúk szemével kaphatunk egy-egy szempontok alapján történő és számos részletre kitérő áttekintést, értékelést (vö. a fentebb elősorolt kérdőpontokat). Másrészt képet nyerhetünk arról, hogy a Szentszék milyen információkkal rendelkezett a magyar egyházról és főpapjairól.

A 4–5 évente kötelező, az egyházmegye állapotáról Rómának beszámoló püspöki ún. *ad limina* jelentéseknél²⁵ a processzusok gyakran tárgyilagosabbak, jóllehet az egyes kérdésekre adott válaszok nagyon egyenetlenek. Forrásértékük alapján – hazai tekintetben – a relációk és a katolikus reform előírásai nyomán keletkezett harmadik irattípus, a kánoni látogatási (*visitatio canonica*) jegyzőkönyvek²⁴ közé sorolhatók be.

A magyar egyháztörténeti kutatás már több mint fél évszázada célul tűzte ki feltárásukat a 1700-as évek végével bezárólag.²⁵ A feladat teljesítése a történelmi változások és módszertani nehézségek miatt egy áttekintő és ma már hiányosnak mondható jegyzék publikálásában merült ki.²⁶ Ezért kerülhet csak most, halála 200. évfordulójára emlékezve sor az Eger egyik legnagyobb püspökéről és egyházmegyéiről szóló egykorú tanúvallomások kivonatos ismertetésére és a lényegesebb mellékelt okiratok közzétételére.²⁷

Nem tartom feladatomnak a jegyzőkönyvek kritikai feldolgozását, az állítások ellenőrzését, összevetését más forrásokkal.²⁸ A vallomásokban elő-elő forduló, sokszor a tanúk különböző felkészültségét, ismereteit mutató ellentmondások is gyakran mentalitástörténeti jelentőséggel bírnak. Céлом e sajátos egyháztörténeti forrástípus vázlatos szemrevételezése és a rá való újbóli figyelemfelkeltés mellett csupán annyi, hogy az Eszterházy-biográfia, váci és egri püspökségeinek történetírása számára adalékokat szolgáltassak a vatikáni levéltárból.²⁹

Eszterházy Károly váci processzusa

Archivio Segreto Vaticano

Archivio della Nunziatura in Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati, No. 473.

Archivio Concistoriale, Processi Concistoriali, vol. 149, fol. 713r—726v.

Ignazio Crivelli bíboros, bécsi nuncius bevezetője. A vonatkozó pápai konstitúciók alapján Eszterházy Károly teológiai doktor, esztergomi kanonok és szenttamási prépost kérésére folytatja le a kivizsgálást, akit az uralkodó a Forgách Pál halálával megüresedett váci püspökség élére nevezett ki.

Következik a 13–13 kérdőpont felsorolása.

I. tanú: a jelöltről

1759. november 12. Crivelli nuncius előtt, annak bécsi palotájában.

P. Muszka Miklós S.I., 45 éves teológiai doktor, (*Testis ex officio assumptus et secreto*) az evangéliumra tett eskü alatt a következőket vallotta:

1. Eszterházyt 18 éve ismeri, amikor az Nagyszombatban filozófiát, ő pedig teológiát tanult, majd később is, esztergomi kanonok korából.

2. Pozsonyban született, látta keresztelési bizonyítványát.

3. Ugyanerről tudja, hogy törvényes házasságból és nemes, katolikus szülőktől származik.

4. Születési dátuma 1725. május 4.

5. Rómában, a Collegium Germanico-Hungaricumban szentelték pappá 1748. márc. 30-án, látta az erről szóló igazolást.

6. Papi funkcióit ezután gyakorolta, a szentségeket kiszolgáltatta.

7. Hallomás és a vele folytatott beszélgetések alapján tanúsíthatja, hogy mindig katolikusan élt, és a hit tisztaságát megőrizte.

8. Közismert, és személyesen is tapasztalta, hogy ártatlan és erényes életű. (...*praeditam esse innocentia vitae et bonis moribus.*)

9. Bölcsességét és gyakorlatiasságát megmutatta a primási konzisztóriumban, az esztergomi főegyházmegye vizitációin a néhai Csáky Miklós primás oldalán, aki gyakran élt tanácsával, valamint a Helytartótanácsban, ahol a katolicizmus ügyét a protestánsokkal szemben előmozdította, amint ezt mindenki tudja. (...*ut ostendit cum esset Consiliarius in Consistorio Primatiali et in Visitatione Dioecesis cum defuncto Primate Regni Hungariae, qui utebatur ipsius consilio, ac etiam cum esset consiliarius in Consilio Locumtenentiali Regio, ubi Causam Religionis contra Haereticos multum promovit, prout est notorium*)

10. Rómában teológiai doktorátust szerzett, látta az erről szóló igazolást, biztos benne, hogy rendelkezik a püspöki hivatalhoz szükséges tudással. (...*et constat mihi ex experientia et communi fama ea doctrina pollere, quae in Episcopo requiritur ad hoc, ut possit alios docere.*)

11. Bár hivatala szerint nem lett volna kötelessége, Rómából való visszatérte után, segítve a helybéli plébánosokat, saját birtokain négy éven keresztül lelkipásztorkodott: prédikált, kiszolgáltatta a szentségeket, gyónásokat hallgatott, felkereste a beteget, nagy erőfeszítéseket tett a protestánsok megtérítésére, akik közül sokakat megnyert az egyház számára. Mindezeket említi esztergomi kánoni kinevező irata, s köztudottak. (*Quamvis ex officio non teneretur exercere curam animarum, tamen post reditum ex Urbe per quatuor annos exercuit illam coadiuvando Parochos existentes in suis Bonis, concionando, administrando sacramenta, excipiendo confessiones, visitando infirmos ac etiam impendendo omnem operam in conversione haereticorum, quorum multos ecclesiae reconciliavit. Quod scio ex Documento ab ipso Primate Regni ipsi dato in Collatione eidem facta Canonatus Strigoniensis, et ex notoritate.*)

12. Nem tud arról, hogy akár hite, erkölcse, tudománya kapcsán bármilyen botrány fűződne nevéhez, hogy a testnek és léleknek bármilyen vétke s kánoni akadály alkalmatlanná tenné őt a püspöki tisztre. (*Nec audivi nec scio aliquod scandalum dedisse circa fidem, mores seu doctrinam, nec mihi constat aliquo corporis aut animi vitio aliove Canonico impedimento teneri, quominus possit ad Ecclesiam Cathedralem promoveri.*)

13. Alkalmasnak és méltónak tartja a váci egyházmegye kormányzására, sok hasznot vár tevékenységétől, hiszen buzgóságának már egyszerű prépost-kánonként is tanújelét adta, amikor közreműködésével sikerült a protestánsoktól néhány templomot visszaszerezni és iskolát bezárni. Püspöki tekintéllyel még hasznosabban tud majd működni. (*Existimo ipsum idoneum ad bene regendam Ecclesiam Vaciensem, et dignum, qui ad illam promoveatur, et eius promotionem eidem ecclesiae*

proficuum et utilem futuram esse, cum iam ostenderit ipsius zelum, doctrinam, prudentiam, cum esset adhuc simplex Praepositus et Canonicus, cum opera illius aliqua templa haereticis erepta sint et clausae aliquot scholae, unde maiora ab ipso speranda sunt, cum auctoritate episcopali fungetur.)

II. tanú: a jelöltről

Ugyanakkor és ugyanott, Végh Péter a császári-királyi kamara 34 éves udvari titkára.

1. 22 éve ismeri Eszterházyt, Pozsonyban és Nagyszombatban együtt jártak iskolába. (...*cum Posony et Tirnaviae simul frequentarem scholas.*)

2–5. A vallomás gyakorlatilag ugyanazt tartalmazza, mint az első tanúé (Ua. mint fentebb.).

6. Egyházi kötelezettségeinek jól eleget tett, a szentségeket gyakran és áhítatosan vette magához, amint azt már akkor megfigyelhette, amikor együtt jártak iskolába, s később is többször látta misézni. (*Scio ipsum in ecclesiasticis functionibus et in exercitio Ordinum bene versatum, ac in susceptione Sacramentorum frequentem et devotum, quod potui advertere, cum frequentarem simul Scholas, ac etiam ex post, cum viderim ipsum celebrantem.*)

7. Ua. mint fentebb.

8. Erkölcsös és példás életű, az Istentől kapott erényeinek és ritka lelki adományainak az egész országban híre van, ezeket személyes beszélgetéseik alkalmával is megtapasztalta. (*Scio ipsum esse probatissimis moribus et vitae exemplari ac ob virtutes et singulares prorsusque raras animi dotes, quibus a Deo donatus est, fama nominis sui clarum, prout mihi constat ex conversatione habita cum ipso et ex communi fama, quam habet in Hungaria.*)

9. Bölcsességének tanújelét adta a Helytartótanácsnál vallásügyi kérdésekben, mindenki előtt nagy hírre tett szert, amikor a protestánsoktól diplomákat, iskolákat vett vissza.

10. Rómában nem csak teológiai doktorátust szerzett, hanem egyházi- és világi jogot is tanult. látta az erről szóló „privilégiumot”.

11. 4 évig lelkipásztorkodott, majd esztergomi kanonok és szenttamási prépost lett, e tisztségeiben szerzett érdemei nyomán találta méltónak az uralkodó a püspöki méltóságra. (...*ac in istis beneficiis taliter se gessit tam quoad doctrinam, prudentiam, integritatem et mores, ut Sua Maiestas ipsum dignum iudicaverit dignitate Episcopali.*)

12. Ua. mint fentebb.

13. Nem csak méltónak, de a leghasznosabbnak tartja Vác kormányzására, jámborsága, alázatossága, szerénysége, az egyházmegye protestánsainak megtérítésében várható szüntelen buzgósága, továbbá az ügyek intézésében mutatott szerénysége, tudománya s nem különben származásának előkelősége miatt. (*Non modo dignum, sed ob singulorum eius pietatem, humilitatem, modestiam, indefessum itum in convertendis haereticis in gremio Episcopatus Vacciensis copiosis zelum, miram insuper in quibusvis rebus agendis ipsius dexteritatem et scientiam, ac denique claritatem et Excel-*

lentiam generis tot tantisque ipsiusque Promotionem Ecclesiae Vaciensi proficuum et utilissimam futuram esse arbitror.)

II. tanú: az egyházmegyeről

1759. november 13. Ugyanott, Michael Anton Pilon báró, 43 éves váci kanonok.

1. Vác a Duna mellett fekvő, közepes nagyságú, pár száz házból álló (*...est mediocris amplitudinis, constans aliquot centenis Domibus...*) város, néhány ortodoxot (*schismatici Graeci*) leszámítva szíkatolikus. A város háromnegyede a püspök tulajdona, egynegyede a káptalané. Mindezeket azért tudja, mert Althan püspök idején sokat időzött ott.

2. A székesegyház titulusa Szent Mihály arkangyal, Forgách püspök kezdte újjáépíteni (*de novo aedificare*), a munkálatok – mint hallotta – még tartanak.

3 A váci püspökség Esztergom szuffraganeusa, mivel a szentszéki perek fellebbezés útján oda kerülnek. (*...cum Causae in gradu appellationis devolvantur ad ipsum.*)

4. A káptalanban öt méltóság van: nagyprépost, olvasó-, éneklő- és örkanonok, főesperes. A kanonokok éves jövedelme a birtok bevételekből származik, s körülbelül 800 forintra rúg. Teológusi és penitenciáriusi stallum nincs, amint azt Althan idején tapasztalhatta. (*...horum canonicorum seu dignitatum redditus ascendunt annuatim ad 800 florenos incirca et constituunt in fructibus terrae, non est Praebenda theologalis nec Poenitentiaría.*)

5. A székesegyházban a lelkipásztori teendőket a plébános és egy káplán látja el, van keresztelőkút is.

6. A katedrális liturgikus eszközökkel jól fel van szerelve.

7. Ereklýékről nem tud, hogy lennének benne.

8. A püspöki palota a székesegyház közelében található, csak állagmegóvásra szorul, mivel Althan püspök már restauráltatta. (*...non indiget, nisi ordinaria conservatione, cum fuerit reparata a defuncto Episcopo ab Althan.*)

9. A püspöki bevételek 25–30 000 forintot tesznek ki, tizedbevételek, cenzusok és birtokjövedelmek alkotják (*...et consistunt in Decimis, censibus aliisque fructibus terrae*), de a püspök néhány más tehervállalás mellett (*praeter alia onera, quae habet*) 6 000 forintot a *Cassa Parochorumba* köteles ezekből befizetni.

10. A katedrális mellett Althan építtette a Szent Miklós templomot, ennek is van keresztelőkútja, társaskáptalan nem található a városban (*nulla est Collegiata*), de vannak domonkosok, ferencesek, piaristák, néhány vallási társulat (*aliquae confraternitates*), s egy kórház. Kálvária (*mons pietatis*) nincsen.

11. A püspökség területe mintegy 30 mérföldnyi nagyságban négy vármegyére terjed ki. Vác mellett nincs jelentősebb városa, csak számos mezővárosa és falva.

12. A szemináriumban 8–9 növendéket tartanak, miként látta. (*Est aliquod seminarium, in quo alantur octo vel novem alumni pro servitio Ecclesiae, prout vidi.*)

13. Mint köztudott, a püspöki szék három hónapja van üresedésben, Forgách püspök halála miatt.

III. tanú: az egyházmegyéről

Ugyanott, ugyanakkor, Bajtay Antal 40 éves piarista, volt provinciális.

1. Vác Pest megyében található, néhány száz házból álló kicsiny város (*parva Civitas, aliquot centenis Domibus constat*), katolikusok és ortodoxok lakják, kétnegyede a püspök, egynegyede a káptalan, egynegyede az uralkodó tulajdona. (*Dominium*) Ezeket magyar származása révén tudja, s mert Vác közelében született. (...*prope illam civitatem natus.*)

2. Ua. mint fentebb, Forgách püspök romjaiból kezdte újjáépíteni, hitelt érdemlően hallotta.

3. Ua. mint fentebb, mint az egyházmegyéből származó tudja. (...*et hoc scio tamquam Dioecesanus.*)

4. Ua. mint fentebb, jövedelmük 700–800 forint.

5. Ua. mint fentebb.

6. Kórus, orgona, harangtorony harangokkal, kriptá a régi székesegyházban is voltak, az újban is lesznek.

7. Erekléről nem tud.

8. A katedrálístól 40 lépésre áll a palota. Gyakorta látta, nem szorul felújításra. (...*nec ulla reparatione indiget, prout saepissime vidi.*)

9. Ua. mint fentebb, pénz- és birtokjövendelmeken alapulnak (...*constituunt in pecunia et fructibus terrae*), a püspöknek egyéb kiadásai vannak a szemináriumra és egyházmegyéje plébániáira. (...*praeterea habet alia onera pro Seminario suo et subsidio Ecclesiarum Parochialium suae Dioecesis et haec habeo ex communi fama.*)

10. Ua. mint fentebb, a kórházat leginkább a főpásztor jótékonykodása tartja fent. (...*et est unum hospitale, quod plerumque Beneficio Episcopi providetur.*)

11. Az egyházmegye 30 mérföldnyi kiterjedésű, 60–70 plébániája van, Vác mellett csak kisebb jelentőségű helyek található területén. (...*praeter Vaciam alia loca sunt minoris momenti.*)

12. A szemináriumban 8–9 klerikus él egy prefektus irányítása alatt, többször látta. (...*8–9 Clerici cum suo Praefecto, prout saepe vidi.*)

13. Ua. mint fentebb, 2 hónapja üresedett meg.

A tanúk vallomásait 1759. november 14-én Guilielmo Moreau apostoli protonotarius, a nunciatúra kancellárja aláírásával és pecsétjével hitelesítette.

Az eljárást 1759. november 15-én Crivelli nuncius lezárta, a vallomások alapján Eszterházy megerősítését javasolta a pápának. (A nuncius aláírását Benedictus Salvadori alkancellár ellenjegyezte.)

MELLÉKLETEK

Az előforduló rövidítések:

B.M.V.	Beatae Mariae Virginis
D.	Domino
D.D.	Domini Domini
E.M.S.	Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis
Fr.	Frater
L. S.	Locus Sigilli
L.B.	Liberum Baronem
m. p.	manu propria
P.D.	Patre Domino
R.P.	Reverendi Patris
R.R.P.P.D.D.	Reverendis Patribus Dominis
S.	Sancti
S.R.E.	Sanctae Romanae Ecclesiae
S.R.I.	Sacri Romani Imperii
SS.	Sacrosanctae
SS.D.N.	Sanctissimi Domini Nostri
Tit.	Titulus
X ^{to}	Christo

1. (Dátum nélkül)

Az Eszterházy Károly által letett és aláírt hitvallás nyomtatott szövege.

2. Bécs, 1759. november 6.

Mária Terézia Alessandro Albani bíborshoz – (Másolat)

Tudatja Eszterházy Károly váci püspöki kinevezését. A püspöki jövedelmekből 6000 forintot a *Cassa Parochorum* részére rezervált. Tekintettel ez összeg levonására, kéri nyomtatott támogatása a pápai bullák taxa-fizetés nélküli kiállítását.

3. Bécs, 1759. november 6.

Mária Terézia XIII. Kelemen pápához – (Másolat)³⁰

Tudatja, hogy Eszterházy Károlyt saját és ősei érdemeire való tekintettel, magyar királyi főkegyúri joga alapján váci püspökké nevezte ki. Kéri a pápai konfirmáció megadását.

(E másolatokat Dombay Ferenc János kancelláriai regisztrátor készítette, 1759. november 14-én)

4. Pozsony, 1745. augusztus 20.

Eszterházy Károly Jäger Ferenc pozsonyi kanonok és plébános által kiállított keresztlevele
(Másolat)

Lecturis Salutem a Domino.

Notum testatumque facio Illustrissimum Dominum Comitem Carolum Emericum Florianum Antonium Iosephum Ignatium Xaverium Eszterházy iusto e Matrimonio progenitum, utpote ex Patre Excellentissimo Domino Comite Francisco Eszterházy de Galantha perpetuo in Frakno, Comitatus Borsodiensis Supremo Comite, Generali Equitatus S.R.M. Actuali Intimo et Consilii Regii Locumtenentialis Consiliario (:Tit. :) Matre vero Excellentissima Domina Comite Sydonia nata Pálffy (:Tit. :) Sacro Regenerationis Lavacro ablutum esse die 4^{ta} Maii Anno 1725^{to} per Excellentissimum Dominum Comitem Emericum Eszterházy de Galantha Actualem Episcopum Nitriensem (:Tit. :), cuius Patrini fuere Eminentissimus Cardinalis Emericus e Comitibus Csákij (:Tit. :) cum Excellentissima Domina Comite Christina a Kollonich Excellentissimi Domini Comitum Adami a Kollonich (:Tit. :) Consorte. Ita testatur Ecclesiae Collegiatae ac Parochialis ad S. Martinum Poseniensis baptisatorum Matricula. In quorum Fidem has praesentes Manu Sigilloque meo munitas dedi. Posenij die 20^a Augusti Anno 1745.

Franciscus Jäger m.p.

Insignis Collegiatae Ecclesiae Poseniensis ad S. Martinum Canonicus
et eiusdem Liberae Regiaeque Civitatis Parochus.

L.S.

5. Pozsony, 1745. augusztus 20.

Frivaisz Mihály Ignác esztergomi nagyprépost és vikárius tanúsítványa
a tonzúrának és a kisebb rendeknek Eszterházy Károly általi felvételéről – (Másolat)

Michael Ignatius Frivaisz Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopus Germanopolitanus. Abbas B.M.V. de Churr, SS. Theologiae Doctor, E.M.S. Praepositus maior et canonicus Celsissimi ac Reverendissimi S.R.I. Principis D.D. Emerici e Comitibus Eszterházy de Galantha Dei et Apostolicae sedis Gratias E.M.S. Archiepiscopi, Sacrae Sedis Apostolicae Legati nati, Primatis Regni Hungariae eiusdemque Summi et Secretarii Cancellarii, Comitatus Strigoniensis Supremi ac Perpetui Comitum, Sacrae Regiae Maiestatis actualis Intimi Status et Consilii Regii Locumt. Hungarici Consilii necnon unius e Iudicibus Tabulae Septemviralis etc. per eandem Archi Dioecesim in Pontificalibus Suffraganeus et in Spiritualibus Vicarius Generalis et Vigore praesentium fidem facimus dilectum nobis in X^{to} Carolum e Comitibus Eszterházy de Galantha die 23^a Decembris sabatho videlicet quatuor temporum anni 1741 per Illustrissimum ac Reverendissimum Dominum Adamum L. B. Majthényi de Kesselökö Episcopum Eszbonensem et Suffraganeum Strigoniensem et in Parochiali S. Michaelis Archangeli Ecclesia Tijrnaviensi inter Missarum solemnium confirmatum ac una ad primam Tonsuram et quatuor minores Ordines promotum esse. Datum Tyrnaviae Die 20. Augusti anno 1745.

Michael Frivaisz Episcopus m.p.

Iosephus Bajzath secret. m.p.

L.S.

6. Róma, 1747. január 3.

*Giovanni Antonio Guadagni kardinális, római vikárius tanúsványa
Eszterházy Károly alszerpappá szenteléséről – (Másolat)*

Fr. Ioannes Antonius (Tit.) S. Martini in Montibus S.R.E. Praesbyter Cardinalis Guadagni S.S.D.N. Papae Vicarius Generalis, Romanaeque Curiae eiusque Districtus Iudex Ordinarius etc.

Universis et Singulis praesentes nostras visuris, lectoris pariter et auditoris notum facimus et attestamus Illustrissimum et Reverendissimum L.B. Ferdinandum Mariam de Rubelj, Archiepiscopum Tarsensem, Suffraganeum et Vicesgerentem nostrum Romae die Sabbatho quatuor Temporum post Festum S. Luciae 17. Decembris 1746 in sacrosancta Lateranensi Basilica inter Missarum Solemniam Ordinationem Generalem Celebrantem, inter alios dilectum nobis in Christo Filium Carolum Eszterhazij Strigoniensis dioecesis Alumnus Collegij Germanici et Vngarici ad Titulum Missionis cum praesentatione R.P. Rectoris in vim Privilegiorum Apostolicorum praevio examine a R.R.P.P.D.D. examinatore in urbe deputatis idoneum repertum et admissum cum Ceremoniis et Solemnitatibus necessariis et oportunis in similibus fieri solitis et consuetis iuxta et secundum S.R.E. ritum morem et consuetudinem ad Sacrum Subdiaconatus Ordinem praevis publicationibus et exercitii Spiritualibus rite et recte ac servatis servandis in Domino promovisse et ordinasse. In quorum omnium et singulorum fidem has praesentes Literas a Nobis seu ab Illustrissimo et Reverendissimo P. D. Vicesgerente et D. Secretario nostris subscriptas sigilloque nostro munitas fieri iussimus. Datum Romae ex aedibus nostris hac die 3^a Mensis Ianuarii Anno 1747 indictione Decima Pontificatus SS^{mi} in Christo Patris et D.N.D. Benedicti Divina providentia Papae 14 anno eius 7^{mo}.

L. S.

7. Róma, 1748. január 2.

*Giovanni Antonio Guadagni kardinális, római vikárius tanúsványa
Eszterházy Károly szerpappá szenteléséről – (Másolat)*

Fr. Ioannes Antonius (Tit.) S. Martini in Montibus S.R.E. Praesbyter Cardinalis Guadagni S.S.D.N. Papae Vicarius Generalis, Romanaeque Curiae eiusque Districtus Iudex Ordinarius etc.

Universis et Singulis praesentes nostras visuris, lectoris pariter et auditoris notum facimus et attestamus Illustrissimum et Reverendissimum L.B. Ferdinandum Mariam de Rubelj, Archiepiscopum Tarsensem, Suffraganeum et Vicesgerentem nostrum Romae die Sabbatho quatuor Temporum post Festum S. Luciae 17. Decembris 1747 in sacrosancta Lateranensi Basilica inter Missarum Solemniam Ordinationem Generalem Celebrantem, inter alios dilectum nobis in Christo Filium Carolum Eszterhazij Strigoniensis dioecesis Alumnus Collegij Germanici et Vngarici ad Titulum Missionis cum praesentatione R.P. Rectoris in vim Privilegiorum Apostolicorum praevio examine a R.R.P.P.D.D. examinatore in urbe deputatis idoneum repertum et admissum cum Ceremoniis et Solemnitatibus necessariis et oportunis in similibus fieri solitis et consuetis iuxta et secundum S.R.E. Ritum Morem et Consuetudinem ad Sacrum Diaconatus Ordinem praevis publicationibus et exercitii Spiritualibus rite et recte ac servatis servandis in Domino promovisse et ordinasse. In quorum omnium et singulorum fidem has praesentes Literas a Nobis seu ab Illustrissimo et Reverendissimo P.D. Vicesgerente et D. Secretario nostris subscriptas sigilloque nostro munitas fieri iussimus. Datum Romae ex aedibus nostris hac die 2^a Mensis Ianuarii Anno

1748 indictione undecima Pontificatus SS^{mi} in X^{to} Patris et D.N.D. Benedicti Divina Providentia Papae 14 anno eius octavo.

L. S.

8. Róma, 1748. április 4.

*Giovanni Antonio Guadagni kardinális, római vikárius tanúsítványa
Eszterházy Károly áldozópappá szenteléséről – (Másolat)*

Fr. Ioannes Antonius (Tit.) S. Martini in Montibus S.R.E. Praesbyter Cardinalis Guadagni S.S.D.N. Papae Vicarius Generalis, Romanaeque Curiae eiusque Districtus Iudex Ordinarius etc.

Universis et Singulis praesentes nostras visuris, lecturis pariter et auditoris notum facimus et attestamus Illustrissimum et Reverendissimum L. B. Ferdinandum Mariam de Rubeij, Archiepiscopum Tarsensem, Suffraganeum et Vicesgerentem nostrum Romae die Sabb. sitientes 30. Martii 1748 in sacrosancta Lateranensi Basilica inter Missarum Solemniam Ordinationem Generalem Celebrantem, inter alios dilectum nobis in Christo Filium Carolum Eszterhazij Strigoniensis dioecesis Alumnum Collegii Germanici et Vngarici ad Titulum Missionis cum praesentatione R.P. Rectoris in vim Privilegiorum Apostolicorum ac Dispensatione Apostolica super Defectu aetatis praevio examine a R.R.P.P.D.D. examinatore in urbe deputatis idoneum repertum et admissum cum Ceremoniis et Solemnitatibus necessariis et oportunis in similibus fieri solitis et consuetis iuxta et secundum S.R.E. Ritus Morem et Consuetudinem ad Sacrum Presbyteratus Ordinem praevis publicationibus et exercitii Spiritualibus rite et recte ac servatis servandis in Domino promovisse et ordinasse. In quorum omnium et singulorum fidem has praesentes Literas a Nobis seu ab Illustrissimo et Reverendissimo P.D. Vicesgerente et D. Secretario nostris subscriptas sigilloque nostro munitas fieri iussimus. Datum Romae ex aedibus nostris hac die 4^{ta} Mensis Aprilis Anno 1748 Indictione undecima Pontificatus SS^{mi} in Christo Patris et D.N.D. Benedicti Divina Providentia Papae 14 anno eius octavo.

L. S.

Eszterházy Károly egri processusa

Archivio Segreto Vaticano,

Archivio della Nunziatura in Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati, No. 483.

Archivio Concistoriale, Processi Concistoriali, vol. 150, fol. 22r–33v

Ignazio Crivelli bíboros, bécsi nuncius bevezetője és a kérdőpontok felsorolása, hasonlóan mint fentebb. A jelöltre vonatkozó kérdések már csak 10. pontból állnak, s az eddigi főpásztori tevékenységet tudakolják.

I. tamú: a jelöltről

1761. november 4., Crivelli nuncius előtt, annak bécsi palotájában.

Richvaldszky Gergely 42 éves egri kanonok, egervár-szentistváni prépost, máramarosi főesperes.

1. 1744-től ismeri Eszterházyt, amikor a tanú a nagyszombati jezsuita kolégium növendéke volt, azután is gyakran találkozott vele.

2. Köztudott, hogy egy éve szentelték püspökké.

3. 1 évig rezideált Vácott, tudja, mert a szomszédos egyházmegyében lakik.

4. Püspökként folyamatosan egyházmegyéje területén tartózkodott.

5. Főpásztori megbízatása rövid ideje alatt püspöksége nagy részét vizitálta, minden szükségben oly buzgalommal járt el (...*ac opportune magno zelo omnibus necessitatibus occurrisset et providisset*), hogy papjai és kanonokjai előtt igen jó híre lett.

6. Látta és hallotta is, hogy püspöki funkcióit gyakorolta, a bérálás szentségét gyakran kiszolgáltatta.

7. A kormányzásban szóval és tettel olyannyira bizonyította kegyességét, szeretetét és bölcsességét, hogy mindazok, akik ismerik, a magyarországi papság tükrének tartják. (*Dedit pietatis, charitatis et prudentiae in gubernando eorum, qui ipsum noscunt opinione habeatur pro speculo sacerdotum Hungariae.*)

8. Védelmezte a váci egyház lelki és világi jogait, javait, vele is gyakran beszélgetett ezekről a dolgokról, kanonokjaitól és püspöki udvara több tagjától is sokat hallott ezekről. (*Constat mihi ipsum prudenter ubilibet et diligenter se gessisse in defendendis, conservandis et regendis iurisdictionibus spiritualibus et temporalibus iuribus ac bonis omnibus dictae Ecclesiae Vaciensis, quia et ipsemet saepius collocutus sum de his rebus, quas gessit, et ex canonicis et concistorialibus multa in hac re praeclare acta intellexi.*) Székesegyházat kezdett építeni, megnagyobbította a szeminárium épületét és növelte a kispapok számát, akik élére professzorokat rendelt (...*quibus praefecit Professores Ecclesiasticos*), hogy a szent tudományokban elmélyüljenek. Pietásának bizonyítéka az a saját költségén emeltetett ház, amelyet a lelki veszélyben forgó, protestáns szülöktől vagy vegyes házasságban született gyerekek számára emelt. (...*pietatem eius testatur etiam Domus suo sumptu erecta, in quam collegit parvulos, qui a parentibus haereticis aut mixtae religionis parentibus nati in salutis discrimine versantur.*) Kívánatos lenne, ha e vállalkozását utóda is folytathatná.

9. Jó és erényes életű főpapnak bizonyult.

10. Hasznosnak gondolja Egerre történő áthelyezését, mivel meg van győződve arról, hogy ott is ugyanazzal a lelkesedéssel fog működni, mint Vácott.

I. tanú: az egyházmegyéről

1. A püspökség székhelye Eger Heves megyében található, a külvárosokkal együtt 600 ház található benne, 20.000 ezer katolikus és 300 skizmatikus lakja. Földesura a püspök és a káptalan, egy része az uralkodó tulajdona. (...*alterum dominium vero pertinet ad Regem Hungariae.*)

2. A régi székesegyházat a török lerombolta, Thelekessy püspök építtetett újat, amely tetszetős ugyan, de kicsi (...*et qualitatis satis bonae sed parva.*) Nem kell renoválni, titulusa régebben Szent Mihály arkangyal volt, most Olajbafőtt Szent János. (...*est sub invocatione Sancti Ioannis ante Portam Latinam.*)

3. Esztergom szuffraganeusa.

4. A káptalan dignitásai: nagyprépost, olvasó-, éneklő- és örkanonok, egervári Boldogságos Szűzről nevezett prépost, Szent Péterről nevezett prépost, egervári Szent Istvánról nevezett prépost, a székesegyházi főesperes és 10 más főesperes, akik egyszersmind kanonokok is. A káptalan tagjai közül 12-en rezi-deálnak, de vannak egyéb papok is, akik helyettesként szolgálnak a kar-imákban és a szentmisemondásban. (...sunt alii Presbyteri, vicarii pro servitio Chori et missis celebrandis.) Egy kanonok jövedelme 1500 forintra rúg. Emellett a nagyprépost egy régi alapítvány javaiból negyedrészt bír, amely 1000 forintot jelent. (*Canonici unius redditus sunt mille et quingentos floreni. Praeter hos Praepositus maior ex bonis primae-vae fundationis habet quartam partem, quae constituit alios mille florenos.*) Néhány főesperes megkapja a püspöki tized hetedrészét. (*Archidiaconi quidam participant septimam Decimae Episcopalis.*) Ez a főesperesi kerületek különböző tizedei miatt változó összegű. A Boldogságos Szűzről nevezett prépostnak ősi alapítványból két faluja van, amelyekből mintegy 2000 forint folyik be, de ebből köteles a kar-imákra és misemondásra két helyettest fizetni. (*Praepositus Beatae Mariae Virginis habet duas villas ex antiqua fundatione, quae inferunt circiter bis mille florenorum cum obligatione sustinendi duos vicarios pro choro et celebratione missarum.*) Teológusi prebenda van a káptalanban, penitenciáriusi azonban nincsen.

5. A katedrálisban külön plébános működik és van keresztelőkút.

6. A székesegyház jól felszerelt.

7. Találhatók benne ereklyék, méltóképpen őrzik őket, időnkénti tiszteletük (*publica veneratio*) biztosított.

8. A püspöki palota közel van, nem szorul felújításra.

9. A püspök tiszta jövedelme (*deductis deducendis*) 30 000 forint, cenzusokból, tizedekből, birtokbevételekből (*censibus, decimis, aliquot fructibus dominiorum Episcopaliū*) tevődik össze. Pápai engedéllyel évi 6000 forintot a *Cassa Parochorum*ba fizetnek be, évi 449 forintot pedig a városfal előtti védőművek karbantartására (*pro subsidio Ecclesiastico ad reparanda antemuralia*) fordítanak, ugyancsak a Szentszék jóváhagyásával.

10. A városban plébánia csak a katedrális mellett található, társaskáptalan nincsen, de van hat kolostor: jezsuita, ferences, trinitárius, minorita, irgalmas, szer-vita. Női szerzetesek nem laknak Egerben. A székesegyházban Oltáriszentség kon-fraternitás működik, van kórház a szegények számára. Kálvária nem épült.

11. Az egyházmegye hossza 30 mérföld, szélessége 25 mérföld, 12 várme-gyére terjed ki. A szabad királyi városok: Kassa, Eperjes, Kisszeben, Bártfa, Szatmár.

12. Működik szeminárium a székhelyen, 65 klerikus lakja, közülük 6 görög unitus, ezeket az uralkodó rendeletére a *Cassa Parochorum*ból tartják, 2 premont-rei növendék. A kispapokat külön tanárok (*professores ecclesiastici*) oktatják.

13. A püspöki szék Barkóczy primási kinevezése miatt üresedett meg.

II. tanú: a jelöltről

1761. november 6., ugyanott, Végh Péter 36 éves császári-királyi kamarai titkár.

1. Eszterházyt 24 éve ismeri, iskolatársak voltak, azóta is gyakran beszélgetnek.

2. Köztudott, hogy Győrben szentelte püspökké az ottani ordinárius. (*Palam constat eundem Iaurini per episcopum loci eiusdem consecratum fuisse in Episcopum Vaciensem.*)

3. Mindenki számára ismert (*Publica fama notum est...*), hogy két éve neveztek ki váci püspökké, 1760 májusában iktatták be javadalmába, s másfél évig volt váci püspök.

4. Másoktól és saját maga is tudja, hogy folyamatosan rezideált egyházmegyéjében.

5. Püspöksége nagy részét személyesen bejárta, nagy költségekkel székes-egyházat kezdett építeni, több helyre, ahol azelőtt nem volt, plébános nevezett ki.

6. Konkrét információval ugyan nem rendelkezik, de feltételezi, hogy főpapi funkcióit (*pontificalia*) gyakorolta.

7. Mindenkinél nagy híre van (*magnus apud omnes rumor est*) az egyházkormányzatban tanúsított bölcsességének és buzgóságának. Megbízható forrásból értesült arról, hogy advent és nagyböjt idején személyesen prédikált az összegyűlt hívek lelki vigaszára (*...per Adventum sacramque Quadragesimam cum ingenti populi affluentis consolatione concionando divinum semen sparsivit*), valamint a protestáns szülők árva gyerekeit gondozásába fogadta, s a protestánsoktól visszavett egy templomot, ahová katolikus plébánost vezetett be.

8. Nem csupán védte, gyarapította is a váci egyház jogait, az egyházi vagyont. A lelkipásztori szükségletek kielégítésére növelte a kispapok számát.

9. Rendelkezik a hívei vezetéséhez és tanításához szükséges képességekkel.

10. Áthelyezése nem csak hogy javára válik Egernek, de kifejezetten szükséges is, hogy a 13 vármegyére kiterjedő óriási egyházmegyét ő kormányozza.

III. tanú: a jelöltről

Ugyanakkor, ugyanott, P. Muszka Miklós S.J., 48 éves teológiai doktor, a nagyszombati kollégium prefektusa.

Saját korábbi vallomásához (lásd fentebb) és az előzőekhez képest érdemi információt, jellemábrázolást nem ad, Eszterházyt szűkszavúan, de minden téren pozitívan jellemzi.

IV. tanú: az egyházmegyéről

1761. november 10., ugyanott, Szubith Ferenc (de Nagykolon) 26 éves prímási és helytartótanácsi titkár.

1. Eger Heves megyében fekvő, közepes nagyságú (*mediocris magnitudinis*) város, mintegy 600 házban a skizmatikusokon kívül mintegy 20.000 katolikus lakja. Részben a püspök, részben a káptalan, főként (*in supremum*) az uralkodó tulajdona. Ismereteit onnan meríti, hogy Egerben született és nevelkedett.

2–3. Ua. mint fentebb.

4. Ua. mint fentebb, de a pontos jövedelmekről nincs információja, de a kanonokok tisztességesen meg tudnak élni. (...*attamen notorium est habere redditus sufficientes ad honeste et decenter vivendum.*) Ismeretének oka: az esztergomi érsek titkára, aki korábban egri püspök volt.

5–6. Ua. mint fentebb.

7. Csak kisebb ereklyék vannak, amelyeket ünnepnapokon közszemlére tesznek, hogy a nép tiszteletben részesíthesse őket.

8. Ua. mint fentebb.

9. Ua. mint fentebb, a a városgal előtti védművekre fordított pénz pontos összegét nem tudja.

10. Ua. mint fentebb.

11. Ua. mint fentebb, de az egyházmegye méreteit nem említi.

12. Egerben van szeminárium, ide hozták át és egyesítették a kassait. 72–73 klerikus lakja, köztük unitusok is, akiket a *Cassa Parochorum* fizet, továbbá a renddel kötött szerződés értelmében 2 premontrei.

13. Ua. mint fentebb.

1761. november 10-én, az utolsó tanúkihallgatási napon megjelent Eszterházy ügyvédje (*procurator*), bemutatta a királyi kinevező irat másolatát, s kérte annak Rómába küldését. Ugyanekkor a nuncius megküldte Eszterháznak a leteendő hitvallás (*professio fidei*) nyomtatott szövegét.

A vallomásokat 1761. november 12-én hitelesítette Benedetto Ignazio Salvadori, a nunciatúra kancellárja. Az eljárást ugyanekkor zárta le a nuncius, s az elhangzottak alapján javasolta Eszterházy számára a bullák kiállítását.

MELLÉKLETEK

I. (Dátum nélkül)

Az Eszterházy Károly által letett és aláírt hitvallás nyomtatott, szövege

2. Bécs, 1761. október 10

*Eszterházy Károly egri püspöki kinevező irata — másolat*³¹

Mária Terézia magyar királyi főkegyúri joga alapján a Barkóczy Ferenc esztergomi érseki kinevezése miatt megüresedett egri püspöki székre Eszterházy Károlyt helyezi át Vácról, a püspökség jövedelmeiből évi 6000 forintot a *Cassa Parochorum* részére rezervál.

3. (Dátum nélkül)

*Az Eszterházy Károly által letett és aláírt eskü (forma iuramenti) nyomtatott szövege —
(Csak a konzisztoriális levéltárban levő példánynál)*

Jegyzetek

- 1Tim. 3, 1–7.
2. c. 7 Cum in cunctis X de elect. I, 6; c. 44 Nihil X de elect. I, 6; decr. Nic. p. III. Cupientes c. 16 de elect. I, in Sexto.
3. JEDIN 1966. 441–443. – A korábbi vonatkozó irodalom elősorolása ugyanitt, 1–8. jegyzetek.
4. BULLARIUM ROMANUM, *Supernae dispositionis arbitrio...*, 1514. május 5. V. 604–614.
5. Lelőhelyük: Archivio Segreto Vaticano, Archivum Arcis I–XVIII, a 2.768–2955 számok között (45 db.). Vö. RITZLER (1956). 466⁵. – Hogy e kezdetleges processzusok fellelése a vatikáni levéltár egyéb állagaiban is elképzelhető, s hogy X. Leó bullája nem volt előzmények nélküli, arra egy 1464-ből származó, a pápai brévék sorozatából (Archivio Segreto Vaticano, Armarium 39. vol. 10. fol 264r–266v) előkerült spanyol jegyzőkönyv a bizonyíték. Lásd: ALONSO, 467–478.
6. Archivio Segreto Vaticano, Arch. Arcis I–XVIII. No. 2858. A Blasius Larraz, Magyarország protektorának, Giulio Medici bíboros titkára által 1518. szeptember 2-án kiállított irat tartalma szerint a bíboros élőlőszóban megbízást kapott X. Leó pápától, hogy a salonai egyházzól és amennyiben az esztergomi érsekeknek valóban szokott segédpüspökük lenni, a jelölt Thasnády alkalmasságáról tegyen előterjesztést a konzisztóriumban, majd Medici meghagyta Larraznak az ehhez szükséges *examen* elvégzését. A titkár előtt az említett napon megjelent Vincentius Baldus, Bakócz római prokurátora, s három tanút vezetett elé kihallgatásra: Chuti Menyhért vászkai főesperest, zágrábi kanonokot (34 éves), Lencha János szepesi éneklőkanonokot (35 évnél idősebb), Lázói (de Lazzo) János tilesdi főesperes, gyulafehérvári kanonokot, a Szent Péter bazilika penitenciáriusát (mintegy 70 éves). A jelöltek eskü alatt egyöntetűen arról vallottak, hogy a konstantinápolyi pátriarkátus területén fekvő, az athéni érsek joghatósága alá tartozó püspökségről azon túl, hogy az egykor Salanisnak nevezett szigeten fekszik és nincs székesegyháza, semmit sem tudnak, mivel a török uralma alatt található. Az utolsó püspök, György Györben történt halál óta üresedésben áll. Az esztergomi érseknek szokott szuffragáneusa lenni, amint azt a néhai János (*episcopus Oropiensis*) valamint Demeter (*episcopus Sanctocrinensis*) segédpüspökök példája mutatja. Thasnádyról elmondották, hogy tisztessé szülőktől, törvényes házasságban született,

jártassága a tudományokban és papi ténykedése közismert, 33 évesnél idősebb, testben s lélekben ép, és alkalmas arra, hogy az esztergomi egyházban főpapi funkciókat végezzen. Nyitrai olvasókanonokságán túl esztergomi kanonoki javadalma, 200 dukátot érő prebendái, valamint oltárigazgatósága elégséges hátteret szolgáltat megélhetéséhez tekintve a Magyarországon lévő gabonabőséget. Vallomásukat szeptember 5-én Fehér (? *de Albijs*) Bernát egri éneklókanonok, a pápa kubikuláriusa (35 évnél idősebb) is megerősítette. – Giulio Medici a későbbi VII. Kelemen. Magyarországi protektori tisztét egészen pápává választásáig viselte. Vö. WODKA 1938. 62. – Thasnády már szeptember 10-én elnyerte a pápai megerősítést. GULIK–EUBEL 1923. 289.

7. *Sess. XXIV, decr. de reform., cap I: Norma procedendi ad creationem episcoporum et cardinalium.*
8. *Onus Apostolicae Servitutis...* 1591. május 15. BULLARIUM ROMANUM IX. 419–424.
9. *Si processus...* BULLARIUM ROMANUM XIII. 581–588.
10. A 13 pont később egy 14-kel, a püspökhöz méltó megélhetés anyagi biztosítására vonatkozóval bővült. Ilyen 14 pontos kérdőívet közöl LITZENBURGER (1955) 239–240.– Erre a főként címzetes püspökök miatt volt szükség, akik nem élvezhették egyházmegyéjük javadalmait. A 17. század első felében több magyar főpap pápai megerősítése szenvedett késést azáltal, hogy e kérdés hiányában a jegyzőkönyvből nem derült ki világosan, vajon rendelkezettek-e a tisztükhöz szükséges pénzügyi feltételekkel. Lásd például Bielavich György tinini püspök dátum nélküli kérvényét a pápához: Archivio Segreto Vaticano, Archivio Concistoriale, Congregazione Concistoriale, Atti, vol. 1644–1645. fol. 306r–307v.
11. A kérdőpontok a legtöbb jegyzőkönyv elején megtalálhatók, így Eszterházy jegyzőkönyveinél is. Nyomtatásban lásd őket a fentebb idézett pápai konstitúcióknál.
12. STRNAD 1971. 267–268.
13. Lásd Arco Prospero 1564. március 4-i jelentését I. Ferdinándhoz: FRAKNÓI 1899. 102. No. 80., valamint Ergelich Ferenc veszprémi és Domitrovich Péter pécsi püspökök Pozsonyban, 1609. dec. 28-án és 1610. jan. 1-én kelt leveleit V. Pálhoz. Biblioteca Apostolica Vaticana, Fondo Boncompagni-Ludovisi, cod. E 15. fol. 58r–59v és 62r–63v.
14. Lelőhelye: Archivio Segreto Vaticano, Arch. Concist., Processi Concistoriali, vol. 12. fol. 579r–597v.
15. A magyar viszonyokról részletes áttekintést hoz GALLA 1942–1945 adatgazdag, mára azonban több szempontból kiegészíthető munkája.
16. Lásd Cseh János egri olvasókanonok és segédpüspök, választott pécsi püspök 1638. február 12-én. Pozsonyból VIII. Orbánhoz intézett levelét. Cseh felpanaszolja a pápának, hogy apostoli megerősítésének kieszközlése érdekében vállalta az utazás élete kockázatásával járó viszontagságait valamint költségeit, s noha összesen három hónapot töltött távol székhelyétől, hogy konfirmációja elnyeréséhez a szükséges kánoni kivizsgálást Bécsben lefolytathassa, felszentelésére még mindig nem kerülhetett sor: Biblioteca Apostolica Vaticana, Barberiniani Latini, vol. 6888. fol. 86rv és 88rv.
17. Lippay György kifejezetten feleslegesnek tartotta pápai megerősítését az egri püspökségre: „Così quell’ altro Lipai da tre mesi in qua, che si truova traslato a quella di Agria, non pensa a cosa alcuna, anzi sento, che dice non esser necessaria altra confirmazione stante, che li beni ecclesiastici siano iuspatronati regii, e mentre il vescovo va da un’luogo all’altro dell’Vngheria, non vi bisogni...”. Malatesta Baglioni bécsi

- nuncius jelentése (*ciffre*) Bécs, 1637. augusztus 15.: Biblioteca Apostolica Vaticana, Barberiniani Latini, vol. 7002, fol. 124r—127v.
18. Vö.: DEL RE 1970. 288.
 19. Ilyen volt például Alphonso de Reuquesen rosoni c. püspök esete 1609–1610-ben, akinek megélhetését II. Mátyás az üresedésben lévő egri püspökség bevételeiből kiutalandó 500 Ft évdíjjal kívánta biztosítani. A pápa a konzisztoriális kongregáció elé tette át az ügyet, hogy ennek jogszerűségét megvizsgálja. Biblioteca Apostolica Vaticana, Barberiniani Latini, vol. 5931. pag. 351–352.
 20. E problémákra részletesebben lásd majd *A magyar püspökök és az Apostoli Szentszék 1605–1689 (V. Páltól XI. Incéig)* című disszertációm vonatkozó fejezetét.
 21. Lelőhelyük pontos jelzetét lásd közlésüknél. Eszterházy processzusai 2-2 példányban maradtak ránk. Első tisztázatuk készítési helyüknek, a bécsi nunciatúrának irattárában, Rómába felküldött és a bíborosok aláírásával ellátott, az elsővel gyakorlatilag egyező második tisztázatuk a Bíborosi Kollégium archívumában található. E levéltárat, amely ma a konzisztoriális kongregáció archívumával együtt az ún. Archivio Concistoriale alkotója a vatikáni levéltárban, 1625-ben létesítette VIII. Orbán pápa, s rendelte a kánoni jegyzőkönyvek őrzési helyéül. Processzusok találhatóak még a konzisztoriális kongregáció aktái között és a *Dataria Apostolica* irattárában (s vélhetően a bíborosprotektorok családi anyagában). A Datária nem folytatott ilyen jellegű vizsgálatokat, csupán a Rómában folytatott kihallgatások részére 1621-ben XV. Gergely által létesített közjegyzői hivatal került (irataival együtt) felügyelete alá a 18. században. Vö. RITZLER (1955) 95–101. Uő.: (1957/58) 204–220. – Kutatástechnikai megfontolásokból a kivonatokat a nunciatúrai példányból készítettem.
 22. Ennek megfelelően a pápai bullák megadására viszonylag gyorsan, már 1760. március 3-án ill. 1762. április 19-én sor került. RITZLER–SEFRIN 1958. 429. – Eszterházy egyébként három püspöki címet viselt életében. A váci kinevezőirata által említett kattarói (*Cattariensis*) püspöksége azonban csak a magyar királyok által adományozott, kánonilag el nem ismert (*non consecrabilis*) titulus volt, pápai megerősítésre és felszentelésre nem jogosított fel, így processzus sem készült hozzá. Vö.: RITZLER 1974. 139–164.
 23. Feldolgozásuk és közlésük: VANYÓ 1933. idézett munkájában.
 24. Magyarországi kutatásuk legújabb áttekintése: MONOK 1998. 203–207.
 25. Lásd: VANYÓ (1936) ismertetésének zárórészét JADIN idézett munkájáról: *Századok*, 70(1936). 450.
 26. GALLA 1942–1945. 25–46. felsorolása 1612-től 1768-ig hozza a magyar processusokat, de többek között a bécsi nunciatúra levéltárában találhatóak nélkül.
 27. A nemzetközi szakirodalomban bevett és meghonosodott módszer szerint. Vö.: JADIN i. m. munkáját.
 28. Ennek szükségességére csak egy példa. Míg az egri processzus 2. tanúja a 2. pontban azt állítja, hogy Eszterházyt a győri püspök Győrben szentelte püspökké, ezzel szemben püspöki esküjének tanúsága szerint a helyszín Pozsony, a pontos dátum pedig 1760. április 20. RITZLER–SEFRIN 1958. 429.
 29. A születési és a szentelési dátumokat a váci processzusból felhasználta RITZLER–SEFRIN 1958. 429. Innen idézi SUGÁR 1984. 425–426.

-
30. Az ugyaneznap kelt kinevezőirat nem található meg a processzusánál. – Másolata: Magyar Országos Levéltár (=MOL), Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, *Collationes Ecclesiasticae* (E 229) vol. 6. 89–80.
31. Ugyanott, mint az előző jegyzet: 131–133.